

Рецензия

За изследването на кандидата Мимоза Хасани-Плана със заглавие *Албанската поезия в Косово през '90-те години на XX век / Poezia shqipe e Kosovës e viteve '90 të shekullit XX*, представено за защита на научната степен „доктор” към Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание, Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски” през март 2019 г. пред научно жури, утвърдено от Ректора на СУ „Св. Климент Охридски” със Заповед № РД 38-664/22.11.2018 г.

Изследването *Албанската поезия в Косово през '90-те години на XX век* на докторантката Мимоза Хасани-Плана е проведено под научното ръководство на учения-албаниолог Русана Христова-Бейлери и е представено пред уважаемото жури за публична защита, след като е преминало през вътрешно обсъждане в Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание, Славянски факултет, СУ „Св. Климент Охридски”. Дисертацията се отнася към научната област на филологията, в подраздела на чуждата (световна) литература и по-конкретно „Литература на народите на Европа, Азия, Африка и Австралия”, като е съсредоточена върху албанската литература и по-точно върху новата литература в Косово през последното десетилетие на XX век със специален фокус върху поезията. Заповед № 38-664 от 22.11.2018 на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски” за назначаването ми в журито и избирането ми за рецензент на тази дисертация приех с оглед доброто познаване на успешната дейност на катедрата, която организира защитата, на уважаемия научен профил на научния ръководител доц. д-р Русана Христова Бейлери сред албаниоложките среди в Албания и извън нея и задочната информация за публикациите и изследователска дейност на докторантката Мимоза Хасани-Плани. Кандидатката за научната степен достига до този етап, след като е завършила „Албаниология” в Университета в Прищина и е задълбочила познанията си в магистърска степен от същата област и в същата институция.

1.

Мимоза Хасани-Плана развива издателска, обществена и административна дейност от повече от 15 години. Тя е се е изявила като компетентен професионален журналист в телевизионния канал RTV21, а по-късно и като член на УС на Косовската радио-телевизия, РТК (избрана от Парламента на Косово с двегодишен мандат), като ръководител на Бюрото за връзки с обществеността на Министерство на образованието, а също експерт по правата на децата, като почти десет години е в рамките на това министерство, а през последните две години е местен съветник-обучител на ОССЕ и експерт по образованието на Международната организация по миграция (ИОМ).

Много важно е да се спомене, че през този период докторантката Мимоза Хасани-Плана е преподавала в течение на две поредни години дисциплината *Художествено писане и четене* в Колежа ААВ.

Участието ѝ в научна, образователна и популяризираща дейност е свързано до голяма степен със задълженията и функциите, изпълнявани от нея през периода 2003-2018 г. Основните области, в които дава своя принос са *връзки с обществеността, медиите и образование, защита правата на децата в образователния процес*.

I. Централна проблематика в работата на Мимоза Хасани Плана преди и по време на провеждане на докторантурата са *правата и отговорностите при общуването от разстояние в социалните мрежи*. Тя е съавтор на училищното пособие „Сигурно сърфиране в интернет” (*Kërkim i sigurt në internet*, Прищина, 2017). Други

съществени нейни приноси под формата на представени доклади са: 1. „Защита на децата в социалните мрежи по време на образователния процес” (*Mbrojtja e fëmijëve në rrjetet sociale në procesin e formimit arsimor*, докладчик и организатор на конференция и кръгла маса по същата тема, проведени в Прищина през 2018 г.; 2. „Опознаване нуждите на децата, за да ги защитим в социалните мрежи” (*Njohja e nevojave të fëmijëve për mbrojtje në rrjetet sociale*), представени на мероприятиято „Дейности за безопасен интернет”, организирано от Министерство на образованието през 2016 г.; 3. „Интернет в системата на училищното образование – интеграция на ИТ в образователната система” (*Interneti në sistemet e edukimit shkollor - Integration of IT in the education system*), изнесен на конференцията „Безопасен ден в интернет”, организирана от ЕС в Прищина през 2015 г..

II. С горепосочената проблематика е свързана и темата за защита на правата на децата извън контекста на цифровата технология, като там са изнесени два доклада: 1. „Подкрепа на Министерство на образованието за развитие на децата и младежите в Косово за изпълнение правата и задълженията в областта на образованието” (*Mbështetja e Ministrisë së Arsimit për zhvillimin e fëmijëve - të rinjtë në Kosovë dhe plotësimi i të drejtave dhe detyrimeve në rrafshin e arsimimit*), организирана от KFOR за Деня на бъдещото равенство между половете 2017; 2. „Предотвратяване изоставянето на деца в Косово” (*Parandalimi i braktisjes së fëmijëve në Kosovë*) на конференцията, озаглавена „Защита правата на децата”, UNHCR 2014.

III. Третата област от интелектуалния профил на докторантката Мимоза Хасани-Плана е *равенството между половете*, тема, която е отразена и в съдържанието на дисертацията ѝ. В тази област се открояват приноси, които са свързани и с *femina litteraris*, като например: 1. Статията „Как може училищата да подготвят бъдещите жени-ръководителки”, публикувана в *The KFOR Magazine for KFOR Soldiers*, Prishtinë 2015; 2. Докладът „Равенството между половете в образованието” (*Barazia gjinore në shkollim*), изнесен на конференцията, организирана от KFOR Gender equality, Прищина, 2015; 3. „Правата на общностите в образователната система” (*E drejta e bashkësive në sistemet e shkollimit*), представена на конференцията, организирана от ОССЕ под заглавие *Education of communities, achievements, challenges and plans for the future* през 2016 г.

В обобщение:

Безопасност виртуалните мрежи	във	Права на децата в социалните мрежи	Равенство между половете
Едно училищно издание и три доклада		Два доклада	Една статия и два доклада

В началото и през периода на докторантското обучение Мимоза Хасани Плана се насочва към публикации по проблематиката, свързана с избраната от нея тема на дисертацията: 1. *Поезията на Сали Башота на румънски език*, доклад изнесен на Международна балканистична конференция в София, 2018 г. и издаден на английски в сборника „(Не)сравнимото в европейските литератури, София, 2018 г.; 2. *Реалност и фикция в поезията на Сабри Хамити*, доклад на Семинара по албански език, литература и култура, Прищина, 2017; 3. *Исторически поглед върху българо-албанското литературното общуване*, статия, публикувана в научното списание за литература *Jeta e re*, Прищина 2017; 4. *Бурни сезони в поемите на поетесите Факете Реджа и Науме Бечирай*, представено като доклад на междууниверситетската конференция „Език, литература и култура”, 2017 г.; 6. Занятия по радиофонична презентация на литературните жанрове пред студентите по „Балканистика” в СУ „Св.

Климент Охридски”, 7. *Албанската поезия от 1990-те години с фокус върху косовската поезия*, доклад през Седмицата на науката, организирана от Министерство на образованието в Прищина през 2015 г.; *Тематика в поетичните произведения на младите косовски поетеси през XX век*, статия публикувана в *Journal of Literary Studies*, vol. 1, Issue 2, 2018, което е индексирано международно списание с ISSN; 9. *Неразривните албано-румънски връзки*, публикувано в сп. *Naemis*, 2018 г.

Обобщена информация

Профили на творци от 1990-те години в Косово	Албано-български литературно-културни и езикови връзки	Проблеми на литературното развитие в Косово през 1990-те години и след това
3 доклада, 1 статия на английски език в София	Един доклад, една публикация	Два доклада, един в София, една публикация в индексирано издание

Авторката е също и поетеса. Представя се за първи път със стихосбирката си „Книга на съдбата” (*Libri i fatit*, Podujevë, 2000). Нейни стихотворения са включени в антологията *Ta dëgjoj jetën*, Prishtinë, 2002.

2.

Структурата на дисертацията отговаря на общата картина на развитието на поезията в Косово през деветдесетте години на XX век. Четирите глави на дисертацията (освен уводът, заключението и библиографията) *съответстват на преобладаващите тенденции на това развитие*. Освен личните умения на кандидатката в структурата на труда се разпознава и компетентността на научния ръководител доц. д-р Русана Христова-Бейлери.

В първа глава се прави теоретична обосновка и характеристика на *принадлежността на косовската поезия от периода на 1990-те години*. С основание тя е определена като *модерна поезия*, въпреки че често се *проявяват и черти на постмодернизма*. С оригинален характер са аргументите на докторантката относно обстоятелствата, в които *поколението на вече утвърдените поети, се насочва към естетиката на модернизма*. В тази глава *се идентифицират основните категории и явления: поетите с предшестващо литературно творчество, младите поети, поезия от затворите, lettera feminalis, емигрантска литература*.

В методологичната част докторантката заявява, че *се опира на принципите на структурния анализ*, подсилен от *сравнителния метод*, както и от други методи. Изборът на структурализма първоначално може да звучи претенциозно, но фактът, че *четенето на албанската поезия в Косово през '90-те години на XX век не може да се осъществи извън етнокултурното и антропокултурното разглеждане* ни насочва към това, че *видът на обекта определя вида на метода*. В дисертацията има *интересни семиотични наблюдения*, въпреки че *авторката е далеч от определянето на разглежданата поезия като символистична*, за разлика от това, което се среща в много други трудове.

Въпреки избора си, авторката не се придържа стриктно единствено и само към принципа на *литературността*, тъй като *поезията от разглеждания период е силно обусловена от извънлитературните явления и развития*. Затова изследването от самосебе си често излиза извън границите *тестоцентризма*, като успешно съчетава *текста и контекста*. *Деконтекстуализацията на албанската поезия от последното*

десетилетие на границата между двата века би ограничило погледа на изследователката и така не би я довело до истинни изводи.

Във втора глава, озаглавена „Автори, профили и творби” може да се каже че освен панорамната картина *имаме и история на албанската поезия в Косово от фазата на модернизма*, започнала поне едно десетилетие преди това. Това е периодът на разграничаване не само от социалистическия реализъм, имал свои представители и в Косово, но като цяло на традицията, разграничаване, *което трябва да бъде разбирано като естетическо отричане и отказ от готовите средства пътища*. В тази глава докторантката е обърнала внимание почти на *цялата звездна констелация от албански поети в Косово*, които издават във втората половина на миналия век, като се е спряла конкретно на публикуваното от тях през 1990-те години и е сравнила новото в поезията им с миналия период. В дисертацията се *откроява индивидуалността на всеки от избраните поети*, които като цяло са *антологични автори*, като се спира на *основните признаци в поезията на всеки от тях* и на извънлитературните елементи, обусловили написаното от тях, *тематологията, автобиографизма*, поетичните структури и други компоненти. *Анализът е по форма и съдържание*. В поезията на Азем Шкрели е подчертана силната връзка с родното място – Ругова: кула, лахута, камък, планина и език (на илирите). *Родината се осмисля като една Итака*, отвъд която може да си представим родината, която формално отсъства. При бъдещо издаване на изследването предлагам дисертантката да преразгледа определянето на Шкрели като „поет на мълчанието”. Извън това, което можем да прочетем на повърхността, поезията на Шкрели демонстрира *библейския мит за Словото*. Тук е мястото да подчертаем, че *при всички косовски поети от периода на модернизма евангелско-библейският речник се явява едновременно като разграничителен и обединителен слой*. За разлика от поезията на Азем Шкрели, поезията на Али Подримя основателно е характеризирана като *поезия на протеста* с много по-ясно формулирани послания, независимо от присъствието и при него на типичните за албанската поезия в Косово ключови думи (камък, река, кост). Съвсем на място е твърдението, че Подримя *влага по-осезаема степен на историзъм в търсене на корените на предците*, че *топосът* не е безименен или просто родното място, а политическата география се назовава със собствените си имена. *Метафоричната Итака* е заместена с Косово и Албания (*стихосбирката „Остров Албания”*). Поетът Дин Мехмети в много предишни изследвания е разглеждан като *ангажиран поет*, дори като представител на социалистическия реализъм в бивша Югославия. Докторантката го вижда по същество подобен в поетическата съзидателност с останалите автори. Поезията на Еди Шукриу не прави изключение от *мита за родното място*, който е преобладаващ в цялата поезия от разглеждания период на 1990-те години. Това има своето извънлитературно обяснение. *Родното място не се счита за вид опозиция от издателите и други институции на времето, докато родината провокира съответните контрареакции*. Митът за древността и за автохтонността в поезията на Еди Шукриу се преплита с *археологичния дискурс*. По отношение на Еди Шукриу, Фахредин Гунга и Сабри Хамити авторката би трябвало да спомене, че са част от *високо образованите поети*, които следват традицията на Миета, Фан Ноли, Мартин Цамай, чак до Бесим Бокши. За Сабри Хамити напълно точно се твърди, че идентификационният код на поезията му включва редом с цветето и ръкописа също майката, бащата, семейството, дома, сина, приемствеността между поколенията. В цялата албанска поезия от 1990-те години се усещат основополагащите тези на албанологията, които придават интелектуалност: автохтонност срещу алоктонност, орел срещу сврака, цивилизация срещу гняв. При бъдещото издаване на труда може да се подчертае, че зад символите, които често правят тези стихотворения мрачни и криптирани, се крие социалната ангажираност на поетите. *Независимо от*

формалното си модернизиране, албанската литература в Косово през 1990-те години по същество остава функционална и мисионерска, целенасочена литература, което се обяснява от естеството на епохата, в която е сътворена. Независимо коя е изходната точка – физика или метафизика, безименното родно място или древен протоалбански *топос*, мълчание или протест, самота или единение с тълпата, Аз-ът или колективното Ние, кости или плът, лахута или чифтелия, камък или планина, крепостни руини или гроб, орел или сврака, птица или планина, майка или син, цвете или сезон, Дорунтина или Розафа, *всички поети имат послание, което да предадат на обществото и то не е само за лично естетическо удоволствие, а преди всичко, за да окажат влияние върху гражданското съзнание и да се утвърдят национално и цивилизационно.* Тази традиция се предава още от времето на Възраждането. Поетът-мисионер, *месията, Прометей*, са преобладаващи явления в цялата албанска литература.

Дисертантката е постигнала целта си в тази глава да покаже пред чуждоезична аудитория ценностите на модерната албанска поезия в Косово. Ако използваме термините на Мария Тодорова, в цялата поезия доминира опозицията *свое-чуждо*, като извисява *своето* с *емпатия* и не предлага лесно *симпатия* за другия, освен в редки случаи. Тук, макар и мимоходом, можеше да се постави в съпоставителен план въпросът защо в самата Албания поколението на утвърдените от миналото поети с малки изключение или замълча, или премина в нов, реторично-политически дискурс. На някои места в труда може да се направи съкращение преди издаването, тъй като научно-изследователският анализ е по-близък до литературен коментар.

Следващата глава е посветена на новаторското в албанската литература от Косово явление, *lettera feminalis*, женско писане, което е продиктувано от нови тенденции в разглеждания период. Жената в изкуството и литературата в самата Албания, както отбелязва кандидатката, се проявява *още в ранния модернизъм*, между двете световни войни – Тефта Ташко (Tefta Tashko) в певческото изкуство, Хафеза Лесковику (Hafeza Leskoviku) в народната музика, Андроничи Зенго (Androniqi Zengo) в изобразителното изкуство, Мусине Кокалари (Musine Kokallari) в литературата и науката, в поезията - *Kolomban* (Селфидже Циу, Selfixhe Ciun) и *Lux Secreta* (Лучие Серечи, Luçie Serreqin), а също много други. В тази глава проблематиката е поставена в плоскостта на тематологията, като се обръща внимание на женския глас, идентификацията чрез майчинството и жертвеността чрез митологичните образи на Розафа и Дорунтина, а и чрез отказа от едно общество, което съчетава несправедливост вътре в несправедливостта: в общество, лишено от гражданските свободи, *жената има допълнителни забрани вътре в семейството, често превърнато в затвор.* Профилът на поетесата Наиме Бечири е изграден внимателно, като се обръща внимание на интимните стихове и на смелостта да се изправи пред обществото като жена с чувства и духовна мощ. Обяснението на промяната на социалните предпоставки е убедително. Може би женският мироглед би могъл да се разгледа през призмата отличителните си характеристики, подобни на възрастовите, културологични, езикови и т.н. Женската литература в днешно време е обект на независимо изследване в рамките на историко-литературните анализи. Това е световен проблем. Когато Вирджиния Улф пише *A Room of One's Own*, в балканските литератури за този тип еманципация е още рано. Много години по-късно Френската академия на науките приема в редиците си първата жена, Маргьорит Юрсенар (Margueret Yourcenar), за първи път в сградата е добавена нова тоалетна, на вратата на която е изписано името на новоприетата, а не просто *Дами*, тъй като се смята, че няма да има повече жени-академици. В Италия жените получават право на глас през 1956 г.

По отношение на емигрантската поезия и на затворническата поезия *основната стойност на настоящето изследване е в подбора.* В затвора и в емиграция почти

всички стават творци, но авторката е успяла ясно да постави разграничителната линия между литературата и себеизразяването като такова. В тази област е подпомогната и от вече съставените от други литератори антология. В албанската литература в Тирана границата между литературата и желанието за себеизразяване е доста замъглено.

Четвърта глава е посветена на преводите на български и румънски, като се следва *критерият на Балканския езиков съюз*. Това е обусловено не само от това, че прекрочването от един език в друг е ново явление в конкретната литература, а защото отговаря на научните интереси на звеното, където се защитава дисертацията. Тук са демонстрирани както профили на творци, преведени на споменатите езици, така и преводачески профили. *С основание е оставен извън обсега на труда преводът на албанската поезия на езиците на бивша Югославия, доколкото това е по-скоро въпрос на държавна политика*. Що се касае до българския език, за мен беше изненада да науча факта, че повече от 100 албански заглавия и автори звучат на този език, сред които и много от албанската литература, създадена в Косово. Тук дисертантката би могла да посвети повече място на биографиите на талантиливи преводачи като Марина Маринова, направила първия превод на чужд език на Исмаил Кадаре, до Русана Бейлери и Антон Панчев, уважавани и отдадени албаноолози. Във връзка с преводите на румънски език и историческата традиция на връзките, би било уместно да се спомене тезата на английския изследовател Стюарт Ман (Stuart Mann), който говори за *Букурещка школа*, в която обединява Кутели, Порадеци, Герг Бубани, а по-късно и до днес баща и син Кючюку, Жеклу и Христа Максутович, Виктор Ефтимиу и Баки Юмери.

В заключение давам следната оценка на дисертационния труд по показатели и в цяло:

Цел и задачи на труда	Много добър
Структура	Много добър
Степен на познаване на обекта на изследване	Много добър
Владеене на източниците и библиография	Много добър
Теоретически и методически знания	Много добър
Оригиналност	Положителна оценка
Академично писане	Добър (въз основа на албанския текст)
Цялостна оценка	Много добър

Б.прев. В Албания „много добър” с думи съответства на най-високата оценка.

Тирана, 28.01.2019 г.

Проф. д-р Шабан Синани
(подпис не се чете)
Академия на науките на Албания